

Klosters Mühl auf dem Thamen, wie auch bey Hausstienowitz, iedoch nicht in: Sondern außer denen Dorfschaften auf der öffentlichen Straßen die Mauthradel außzustecken, undt die Mauth zu hugen berechtigt: hiegegen verbunden undt verpflichtet sein sollen . . .

1 Z archivu král. města Uh. Hradiště.

J. Hudeček:

VÝVOJ CÍRKEVNÍHO ZŘÍZENÍ NA MORAVĚ V IX. A X. STOLETÍ.

Historické prameny poučují nás o kulturním životě Moravanů v 9. a 10. století dosti skoupě, ač i za to málo musíme býti letopiscům vděční. Proto, chceme-li dospěti k trvalým historickým poznatkům o kulturním životě našich předků v této době, jsme nuceni využít i různých kombinací, k nimž prameny poukazují. Bez kombinací se na př. neobejdeme, chceme-li nakreslit aspoň do jisté míry jasný obraz vývoje křesťanství a církevního zřízení na Moravě za vlády Mojžírovců a ještě více v X. st., kdy prameny o Moravě téměř ničeho nepovídají. Proto v této studii využívám sice plně hodnověrných historických dokladů, vedle toho nevyhýbám se však ani odůvodněným kombinacím. Touto cestou dospívám několikrát k novým názorům, neopouštěje cesty střízlivé kritičnosti.

1. Začátky křesťanství na Moravě.

Není důvodu pochybovati, že křesťanství proniklo i na sever Dunaje, tedy i do našich krajů, již v pozdější době římské, čili, jak praví Kristián, »za časů sv. Augustina«. Vpádem Hunů a Avarů byly ovšem tyto křesťanské prvky vyhlazeny. V té době asi, nejpozději v VI. st., usadili se na Moravě pevně Slované. Byli ovšem a zůstali pohany po celé období nadvlády avarské. Když však úsilím císaře Karla Velikého byla koncem VIII. st. moc Avarů navždy zlomena, mohlo býti započato i s christianisací Moravy. Nemáme sice ani jediné spolehlivé zprávy o tom, kdy vstoupili na území slovanské Moravy první křesťanští misionáři, přece však můžeme, ba musíme míti za to, že se tak stalo brzy po zničení Avarů. Bezpečným vodítkem jsou nám tu t. zv. Dějiny obrácení Korutanců. Z nich se dovídáme, že císař Karel Vel. již r. 798 poslal salcpurského arcibiskupa Arnona do Korutanska a Slavonie, aby tam upevňoval lid v křesťanské víře, stavěl kostely a ustanovoval při nich kněze. Arcibiskup Arno, prozkoumaj poměry, ustanovil pro ony slovanské kraje pomocným biskupem Theodorika. Po smrti Theodorikově ustanovil tam nástupce Arnonův arcibiskup

Adalram pomocným biskupem Otu. Za dalších arcibiskupů Liuprama a Adalvina spravoval ony kraje pomocný biskup Osbald a po něm Adalvin bezprostředně sám.

V území Pribinově nad Dunajem vysvětil někdy po r. 830 v místě zv. Nitra arcibiskup salcpurský Adalram kostel. Při zmínce o této události spisovatel Dějin obrácení Korutanců ničeho nepraví o ustanovení kněze při onom kostele, kdežto při zprávě o vysvěcení kostela P. Marie na Blatengradě od téhož arcibiskupa r. 850 výslovně podotýká, že duchovní správa při tomto kostele byla svěřena knězi Dominikovi. Je tedy pravděpodobno, že při kostele v Nitře postaveném nebyla zřízena stálá duchovní správa, nýbrž že se tam konala bohoslužba jen občas a příležitostně. Řádnou církevní organizaci v novém Pribinově knížectví v Panonii provedl arcibiskup Adalvin tím, že někdy po r. 858, možná, že už za vlády Pribinova syna Kocela, ustanovoval na Blatengradě kněze Altfrida arciknězem, jemuž svěřil dozor nad kostely a kněžími v celém knížectví. Po smrti Altfridově byl jmenován arciknězem známý Rihbald.

Dějiny obrácení Korutanců vypisují jen činnost salcpurských arcibiskupů v Korutansku a v Panonii. Můžeme však z jejich postupu bezpečně usouditi, že stejným způsobem si počínali biskupové pasovští při christianisaci Moravy, třebaže o jejich činnosti na Moravě nemáme tak důkladné zprávy jak o činnosti arcibiskupů salcpurských. Není pochybnosti, že i pasovští biskupové po zlomení moci Avarů, tedy po r. 798, začali usilovati o pokřesťanění Moravanů, kteří s jejich diecésí sousedili. Možno považovati za jisté, že císař Karel podobný rozkaz jako arcib. Arnonovi dal i pasovskému biskupu, šířiti totiž křesťanství mezi Slovaný, s jeho diecésí sousedícími, stavěti v jejich území kostely a ustanovovati při nich kněze. A jako poslechl císařova rozkazu salcpurský arcibiskup, tak jistě učinil i pasovský biskup. Začala tedy christianisace moravských Slovanů nepochybně okolo r. 800. Při tomto pronikání christianisace na východ narazily ovšem na sebe brzy zájmy obou hierarchů. Na jejich spory o hranice obojího misijního území poukazuje listina datovaná k r. 829,¹ v níž se tvrdí, že král Ludvík Němec rozhodl, že území na západ od pramenů řeky Spirazy až po její a druhé Spirazy (Rábnice) vtok do Ráby má náležeti biskupu pasovskému, a kraj na východ této hranice biskupu solnohradskému. Z okolnosti, že arcibiskup Adalram okolo r. 830 světil kostel v Nitře, lze usuzovati, že oba hierarchové naznačenou hranici prodloužili i na sever Dunaje, takže Morava nynější a Slovensko až po Váh si přisvojil biskup pasovský, kraj pak východně Váhu arcibiskup salcpurský.

¹ Conc. germ. I, II, p. 696. I když listina je pozdějšího původu, je přece nepochybné, že se opírá o nějaký pravý dokument.

Christianisaci nynější Moravy a přilehlé části Slovenska prováděli hlavně biskupové pasovští. V listině z r. 900 výslovně se podotýká, že pokřesťanění Moravanů se dalo z Německa, a že lid moravské země od začátku christianisace přináležel k diecési pasovské a že pasovští biskupové kdykoli chtěli neb museli na Moravu docházeli a tam povinnosti svého úřadu vykonávali. V téže listině výslovně a určitě odlučují biskupové bavorští Nitransko od pasovské diecése, zároveň nazývajíce lid nitranský nově pokřtěným a tvrdíce, že teprve Svatopluk jeho pokřesťanění provedl.

Není naprosto žádného důvodu pochybovati o pravdivosti této zprávy. Z ní se dovídáme, že pasovští biskupové si činili nároky hlavně na území nynější Moravy a že nitranští Slované přijali křesťanství mnohem později než vlastní Moravané, což ostatně i poloha obojího území činí samozřejmým. Je proto naprosto bezdůvodné tvrditi, že nitranský kostelík, okolo r. 830 zbudovaný, byl prvním kostelem na území nynějšího čs. státu. V té době bylo na nynější Moravě jistě již několik kostelů na významných hradech. Pasovský biskup mohl se tedy r. 900 vším právem dovolávat zasluh svých předchůdců o pokřesťanění Moravy.

Je ovšem samozřejmé, že přicházeli hlasatelé křesťanské víry také z jiných zemí, hlavně z Řecka a Italie. Doznávají to i sami bavorští biskupové, když praví v listině z r. 900, že pasovský biskup hned od začátku pokřesťanění Moravanů kdykoli chtěl a byl povinen, na Moravu docházet a tam konal synodální porady nejen se svými kněžími, nýbrž i s jinými, kteří tam působili.² Tímto doznáním připouštějí vlastně bavorští biskupové, že Morava byla před jmenováním sv. Metoděje arcibiskupem územím misijním, do něhož byli vysíláni hlasatelé víry nejen z pasovské, nýbrž i z jiných diecézí. Zároveň se tím potvrzuje pravdivost slov legendy Život Metodějův v hl. 5.: »Přišli k nám mnozí učitelé křesťanští z Vlach a z Řecka i z Němec.«

Ovšem hlasatelé z Vlach a z Řecka přicházeli a odcházeli, neboť Morava s jejich diecésemi nesousedila. Pasovští biskupové naproti tomu jako bezprostřední sousedé organisovali na Moravě ponezáhlou řádnou církevní správu, ustanovujíce, pokud se toho ukazovala potřeba, na důležitějších hradech arcikněze. Dosvědčuje to legenda Život Konstantinův, hl. 15, když sděluje, že nejen kněží, nýbrž i arcikněží se na Moravě bouřili proti zavádění slovanského jazyka do bohoslužby.

Z Dějin obrácení Korutanců se dovídáme, že v knížectví Kocelově byl pouze jeden arcikněz, nejprve Altfrid a po něm Rihbald. Na Moravě bylo podle leg. Ž. K. arcikněží více, nejméně dva.

² »Pataviensis episcopus civitatis... quando voluit et debuit illuc (na Moravu) intravit et synodalem cum suis, et etiam ibi inventis conventum frequentavit.«

Této zprávě můžeme beze všeho uvěřiti. Víme přece, že území, v němž byl Pribina králem Ludvíkem usazen, při jezeře blaten-ském, bylo té doby téměř liduprázdným. Pribina musel kolonisty teprve sháněti. Morava však byla tou dobou už dosti hustě zalid-něna; neboť jinak by nebyli mohli Moravané na př. už r. 846 po-mýšleti na odboj. Proto je pochopitelné, že pro udržení řádné cír-kevní správy pasovští biskupové byli nuceni zříditi arcikněžství několik. Že přesto je ještě r. 851 křesťanství Moravanů nazváno povrchním, není nic divného, uvážíme-li, že kněží na Moravě pů-sobící jistě alespoň většinou nebyli dobře znalí slovanské řeči a proto nebyli ani způsobilí prostému lidu pravdy sv. víry srozumí-telně vykládati.

Kolik bylo na Moravě v té době kostelů, nelze ovšem ani při-bližně zjistiti. Anonymní bavorský geograf udává pro Moravu 11 hradů či měst. Nemožno ovšem říci, pokud je ten údaj správný. Zdá se spíše, že vypočítává jen obranné hrady pohraniční a že tedy ohrazených míst bylo v nitru země více. — Pribina a Kocel stavěli kostely i mimo hrady v různých osadách. Je tedy pravdě-podobno, že i na Moravě byly budovány kostely mimo hrady ve větších osadách. Životopisec Metodějův hl. 10 zdůrazňuje, že Sva-topluk r. 873 odevzdal Metodějovi všechny kostely a duchovní na všech hradech a že duchovních od té doby na všech hradech přibývalo. To však nevylučuje možnosti, že kostely stály i v ji-ných místech, kam duchovní dojížděli z hradů konat bohoslužbu.

Pokud se týče Nitranská, není důvodu nevěřiti zprávě listiny z r. 900, že bylo teprve přičiněním Svatoplukovým v letech 846 až 860 přivedeno ku přijetí křesťanství. Bavorští biskupové chtěli tímto faktem poukázat na veliký rozdíl mezi ustanovením biskupa v Nitře r. 880 pro lid teprve nedávno pokřtěný (*gens neophyta*) a mezi ustanovením jednoho arcibiskupa a tří biskupů pro Mo-ravu okolo r. 899. Pro Nitru mohl papež ustanoviti biskupa, neboť to byla země teprve nedávno pro křesťanství získaná, kam před tím z Pasova misionářská činnost nezasáhla. Že tam okolo r. 830 vysvětil arcibiskup Adalram kostel, moudře zamlčují. Jinak tomu dle jejich názorů bylo na Moravě, kde pasovští biskupové zřídili postupem času řádnou církevní organizaci.

Shrneme-li stručně, co bylo řečeno o začátcích křesťanství v říši Mojžírově, dospíváme k těmto výsledkům:

1. Na Moravu začalo pronikat křesťanství již po r. 798. po-dobným způsobem, jak je to zjištěno pro Korutansko a Panonii. Mojmír byl při nastoupení vlády asi ještě pohanem, záhy však přijal křesťanství. Pasovští biskupové posílali na Moravu misio-náře, kteří stavěli kostely, kde toho okolnosti požadovaly. Při těchto kostelích, pokud byly na hradech, ustanovovali stálé du-chovní správce. Když počet kostelů se rozmnožil, byli ustanoveni pro jednotlivé větší okrsky arcikněží, kteří dozírali na činnost

ostatního kněžstva. Docházeli na Moravu ovšem i z jiných zemí hlasatelé víry křesťanské, z Italie a Řecka. Tito kněží byli voláni k účasti na synodálních shromážděních, jež pasovští biskupové občas na Moravě konávali. Oblast, do níž pasovští biskupové organizačně zasahovali, zaujímal mimo nynější Moravu i západní Slovensko až po řeku Váh.

2. V Nitransku byl zbudován první křesťanský chrám pro německé kolonisty okolo r. 830. Nebyl vystavěn na hradě (in civitate), nýbrž v podhradí (in loco Nitrava vocato).

Kostel tento byl zasvěcen pravděpodobně sv. Petru, patronu kostela salcpurského. Pro toto mínění svědčí farní kostel v městě Nitře, který je zasvěcen sv. Petru a Pavlu. Víme však odjinud, že nejstarší kostely, původně jen sv. Petru zasvěcené, později dostávaly za druhého sv. patrona i sv. Pavla. Po vypuzení Pribiny moravským Mojmiřem ustaly snahy salcpurských arcibiskupů o pokřesťanění tohoto území. Teprve Svatoplukovi se podařilo provést christianisaci celého tohoto jím ovládaného kraje. Tak alespoň tvrdí bavorští biskupové v protestním listě z r. 900 a není důvodu jim v této věci nevěřiti.

2. Církevní poměry za Rostislava.

Kníže Rostislav počínal si po nezdařené válečné výpravě krále Ludvíka Němce proti Moravanům r. 855 jako samostatný panovník. Samostatnost politickou chtěl upevniti i samostatnou organizací církevní. Poznával čím dále tím jasněji, že německé kněžstvo připoutává jeho zemi k německé říši. Proto se rozhodl požádati v Římě o zřízení samostatného *biskupství* na Moravě. Žádosti jeho nebylo vyhověno. Stalo se tak nepochybně na zárok krále Ludvíka Němce a bavorských biskupů, kteří poukazovali hlavně na to, že Rostislav je pouze odbojný vasal německého krále, který bude záhy k poslušnosti přiveden. Že Rostislavovi šlo skutečně o biskupa a ne pouze o nějakého hlasatele křesťanské víry, je zřejmo z okolnosti, že nepochodiv v Římě, žádal o *biskupa* v Cařihradě. Životopisec Konstantinův to dosvědčuje slovy, která vkládá v ústa Rostislavovým poslům k císaři Michalovi: »pošli nám, vladyko, biskupa a učitele takového«. (Leg. Ž. K. hl. 14.) Rostislav se chtěl zbaviti neblahého vlivu německého kněžstva. O tom nelze pochybovati. Vliv ten však nemohl býti zlomen jinak než zřízením samostatného biskupství. Okolnosti tedy nutí věřiti legendě, že Rostislav v Cařihradě žádal o biskupa. A když v Cařihradě, tož jistě už před tím i v Římě.

Žádal ovšem i o takové hlasatele víry, kteří by dovedli křesťanské pravdy lidu předkládati řečí mu srozumitelnou. Ba, zdá se, že přímo žádal o takového muže, který by Moravanům svaté knihy přeložil do jejich řeči, jinak řečeno, »který by je naučil čísti«,

jak podotýká leg. římská (hl. 7). Z doznání: »my Slované jsme prostý (nevzdělaný) lid« možno vycítit žhavou touhu Rostislavovu povznést lid moravský z duševní omezenosti a zaostalosti. Právě toto doznání činí Rostislava velikým a nám drahým.

Žádosti Rostislavově o biskupa nebylo ani v Cařihradě vyhověno. Patriarcha Fotius, který v této věci měl hlavní slovo, věděl jistě velmi dobře, že Morava náleží do oblasti církve západní, a že by jmenováním biskupa pro Moravu zasáhl do pravomoci patriarchy římského, totiž papeže Mikuláše. V té době, kdy moravští poslové došli do Cařihradu, nechtěl zajisté Fotius napjatý poměr mezi Římem a Cařihradem ještě přiotřovati. Proto nevyhověl žádosti Moravanů o biskupa. Poslal jim jen kněze a filosofa Konstantina a jeho bratra, jáhna Metoděje.

Je ovšem pravděpodobno, že bylo Konstantinovi uloženo, aby se snažil převést Moravany k obřadu východnímu. Až by se toho dosáhlo, tak asi usoudili v Cařihradě, mohlo by se pomýšleti na zřízení biskupství na Moravě s obřadem východním. Konstantin byl hotov jíti na Moravu, avšak pod podmínkou, že bude zaveden pro moravské Slovary bohoslužebný jazyk slovanský, nikoli řecký. V té věci narazil však na částečný odpor. Jde to najevo ze slov leg. Konst. hl. 14, kde se praví, že Konstantin, chystaje se na sestavení písmen pro slovanskou řeč, »oddal se modlitbě i s jinými pomocníky«, kteří, jak významně dodává leg. Met. (hl. 5.), »byli téhož smýšlení jako oni«, totiž Konstantin a Metoděj. Nebyli tedy všichni účastníci porady téhož názoru na věc. Pouhému sestavení písmen pro slovanský jazyk nestavěl se zajisté nikdo na odpor. Konstantin však žádal o povolení poříditi pro moravské Slovary *bohoslužebné knihy* slovanským jazykem. A tomu v císařské radě někteří odporovali. Konstantin však jejich odpor překonal, což je zřejmo z listu, který Fotius sestavil pro Rostislava. Tam se praví (leg. Konst. hl. 14): »Bůh, který chce, aby každý přišel k poznání pravdy (1 Tim. 2, 4) a na vyšší stupeň se pozvedl, viděl víru tvou a snahu a způsobil nyní za našich časů, zjeviv písmo pro váš jazyk, čehož před tím nebylo, nýbrž pouze v prvních letech, abyste i vy byli přičtení k velikým národům, kteří oslavují Boha svým jazykem«. Těmito slovy doznává Fotius, že Rostislav usiloval o zavedení slovanského bohoslužebného jazyka ve své zemi (боъ видѣвъ вѣру твою i *podvigъ* . . . *javъlъ bukvy vъ vašъ jazykъ*). Ve slovech těch je dále obsaženo schválení slovanské bohoslužebné řeči pro moravské Slovary (da i vy přičtete se velikýchъ jazycechъ, iže slavetъ boga svojímъ jazykomъ). »Chváliti boha svým jazykem« znamená podle tehdejší terminologie užívat *svého*, tedy slovanského jazyka při bohoslužbě.

Je tedy nepochybné, že hlavním účelem misijní cesty soluňských bratří na Moravu bylo zavedení slovanské bohoslužby. Legenda římská to naznačuje dosti určitě, když praví, že soluňští

bratři, přišedše na Moravu, ihned začali horlivě prováděti to, *co bylo účelem jejich cesty*, totiž vzdělávati žáky ve slovanských knihách a sestavovati církevní oficia, což nemůže značiti nic jiného, nežli přípravu všech knih, k úkonům kněžským potřebných. Obojí tuto činnost sv. bratří na Moravě zaznamenává i leg. Ž. Konst. hl. 15. na prvním místě. Že opravdu Konstantin pokládal za hlavní účel svého poslání zavedení slovanské bohoslužby, vysvítá též ze skutečnosti, že němečtí kněží a arcikněží dle výslovného tvrzení legendy Ž. Konst. hl. 15. *jen tomuto* počínání sv. bratří se postavili na odpor. Konstantin a Metoděj, přišedše na Moravu, našli zde nejen kněze, nýbrž i arcikněze, tedy řádnou církevní organizaci, jež byla dílem pasovských biskupů. Zdálo by se tedy, že solunští bratři mohli potřebnou jurisdikci obdržeti jen od pasovského biskupa. Je však vyloučeno, že by ji byli od pasovského biskupa dostali. Bez jurisdikce však nemohli v cizí diecési působiti. Jak vyřešiti tuto záhadu?

Nesmíme zapomenout, že Rostislav se považoval po něšťastné výpravě Ludvíka Němce na Moravu roku 855 za samostatného panovníka. Chtěl se proto osamostatniti i v ohledu církevní správy. Možno pokládati za jisté, že po r. 855 neměl pasovský biskup na Moravu přístup. Dále je potřeba připomenouti, že pasovští biskupové provedli organizaci církevní správy o své újmě, *via facti*, nikoli však *de jure*. Proto též nebrali papežové Hadrian II. a Jan VIII. ohledu na stav, vytvořený bez jejich schválení. Ostatně bavorští biskupové v protestním listě z roku 900 sami přiznávají, jak už bylo řečeno, že pasovští biskupové, když vykonávali na Moravě v dobách dřívějších funkce svého úřadu, nacházeli tam vedle *svých* kněží i kněze z *jiných* diecézí. Tito cizí kněží tam přicházeli a působili jako hlasatelé víry, jako misionáři. Potvrzuje to i leg. Met. slovy: »přišli k nám mnozí učitelé z Vlach i z Řecka i z Němců«. Je samozřejmé, že tito kněží se nedožadovali jurisdikce od pasovského biskupa. Stačila jim misse jejich vlastního biskupa. A tak dostačovala i Konstantinovi misse a jurisdikce od jeho biskupa, totiž od patriarchy Fotia. Morava za Rostislava byla stále ještě oblastí misijní. Než byli Konstantin a Metoděj vysláni na Moravu, pojednala o žádosti Rostislavově cařihradská státní rada (Ž. Konst. hl. 14.). Byly jistě dobře uváženy všechny okolnosti. Výsledek porady byl ten, že na Moravu nebyl poslán biskup. V Cařihradě dobře si toho byli vědomi, že by to znamenalo nový konflikt s Římem, pod jehož duchovní pravomoc země mravská náležela. Přece však hleděli Rostislavovi vyhověti, pokud to dovolovaly okolnosti.

Rostislav, cítě se panovníkem samostatným politicky, toužil osamostatnit se i v ohledu církevním. Chtěl se zbavit závislosti na bavorském episkopátu a německém kněžstvu. To se nedalo provésti jedním rázem. Než mohlo býti zřízeno na Moravě samostat-

né biskupství, bylo nezbytno vychovati dostatečný počet domácích kněží. Aby cizím kněžím bylo působení na Moravě znemožněno, mělo domácí kněžstvo býti vycvičeno pro konání bohoslužby jazykem slovanským. K tomu bylo potřeba slovanských bohoslužebných knih. Opatřiti tyto knihy a domácí žáky v nich vycvičiti, bylo uloženo Konstantinovi. Lze pokládati za jisté, že v Cařihradě mysleli na výchovu žáků dle obřadu, kterého sami užívali, tedy obřadu východního. Až bude dostatek vycvičených žáků, pak teprve bude možno pomyslit na jmenování biskupa. V Cařihradě mohli pohlížeti na celý podnik jen jako na odvážný pokus, o němž sami nevěděli, zda a do jaké míry se zdaří.

Poslání sv. bratří na Moravu bylo jen dočasné. Účel jejich pobytu byl státní radou přesně vymezen a celý podnik z císařské pokladny financován. Na Moravu dospěli pravděpodobně na podzim roku 863. Nalezli zde větší počet latinských duchovních, kteří vykonávali duchovní správu na hradech pod vrchním dozorem arcikněží. Hlavním jejich úkolem bylo domorodé jinochy vzdělávati v bohovědě pomocí slovanských bohoslužebných knih. Za tím účelem založili bohovědnou školu. O žáky se postaral Rostislav. Rozumí se samo sebou, že nerušili činnosti kněží latinských. Hlavně s počátku byli cele zaměstnáni překládáním knih, potřebných k bohoslužbě, a vyučováním žáků slovanskému písmu a bohovědným naukám. Práci řídil filosof Konstantin, jemuž Metoděj pomáhal v pokorné poslušnosti. Je pravděpodobno, že i někteří z žáků, kteří s nimi přišli z Cařihradu, byli již způsobili moravským nováčkům poskytnouti poučení o základních pravdách náboženských, zvláště Kliment, Naum, Angelar a Sáva. Je nepochybno, že škola nebyla umístěna na hlavním hradě, nýbrž v nějakém tichém zákoutí, kde nebyli žáci ničím vyrušováni a kde nepřicházeli do styku s latinskými, respektive německými kněžími. Proto je možno přidržeti se domněnky, již častěji pronesené, že škola pro vzdělání domorodého kněžského dorostu byla zřízena v hradišti svatoklimentském u Osvětiman, kde byly uloženy asi ostatky sv. Klimenta, jež Konstantin vzal s sebou na Moravu.

Když byl přeložen celý bohoslužebný řád a když žáci slovanští tak dalece ve čtení slovanského písma pokročili, že se mohli vzdělávati i sami, vystoupil Konstantin na veřejnost a začal bohoslužby konati slovanským jazykem, hlásaje spolu s bratrem Metodějem, který byl podle všeho jáhnem, křesťanské pravdy čistou, plynou a lidu dobře srozumitelnou slovanskou řečí. Je přirozeno, že lid se za nimi zrovna hrnul a k nim záhy cele přilnul, zrovna tak, jak to učinil o něco později slovanský lid v území Kocelově. Tím okamžikem museli se solunští bratři dostati do sporu s kněžstvem latinským, jak to životopisec Konstantinův dosvědčuje slovy: »... zlý závistník od počátku, prokletý ďábel, nestrpěl toho dobra, nýbrž vešel do svých nádob (a) začal mnohé

popouzeti, řka jim: Neoslavuje se Bůh tímto, neboť, kdyby mu to bylo milé, zda by nebyl mohl učiniti, aby i oni od počátku píšíce písmem řeči své, slavili Boha? Ale jen tři jazyky vyvolil: hebrejský, řecký a latinský, kterými se sluší vzdávati Bohu slávu. Byli to, kteří tak hovořili, latinští duchovní, arcikněží, kněží a žáci.« (Leg. Ž. K., hl. 15. Konstantin je nazval trojjazyčníky a pilátníky.

Významné je, co dále skladatel legendy vytýká německým kněžím, že totiž nebránili lidu přináseti oběti dle starého pohanského způsobu ani nectných manželství uzavírat. Konstantin prý všechno toto vysekal jako trní a ohněm slova spálil. Tímto bojem proti různým zlovykům, jež němečtí kněží trpěli, aby nepopudili proti sobě lid, spor se jen přístrojoval. Rostislavovi jistě záleželo na tom, aby došlo co nejdříve k vytvoření samostatné církevní organizace. Proto naléhal na solunské věrozvěsty, aby co nejdříve podnikli kroky za tím účelem potřebné. Solunští bratři se jistě též snažili své poslání co nejrychleji skončiti, neboť Konstantin byl chorý a Metoděj toužil po návratu do klášterního zatiší na Olympu. Rozhodli se tedy svou práci na Moravě skončiti a vrátiti se do vlasti. Jeden úkol, a to nejtěžší, bylo jim však ještě provésti. Měli se postarati o vysvěcení některých žáků na *biskupy*. Opatřiti některým žákům jen svěcení *kněžské*, znamenalo odsouditi vykonané dílo předem k zániku. Ani Rostislav se nemohl a nesměl s takovým vyřešením spokojiti. Domácí kněží málo by mu byli platni, kdyby nad nimi nestál samostatný domácí biskup. Museli by poslouchati jak ostatní, z Němce příslší kněží, pasovského biskupa. Jeho prvním činem byl by zákaz slovanské bohoslužby, a tak všechna práce solunských bratří byla by rázem vyšla na marno. Je mně až nepochopitelné, že historikové z povolání toho nepostřehli.

Rostislav už v Římě u papeže Mikuláše žádal o biskupa. Kdyby se byl domáhal jen hlasatele víry, znalého slovanské řeči, byl by jej nepochybně obdržel. Ale biskupství samostatné na Moravě zříditi nebylo tak snadně možno. Papež Mikuláš byl v dobré shodě s králem Ludvíkem Němcem, a ten jej jistě poučil, jak už bylo řečeno, že Rostislav je jen odbojným vasalem, který bude záhy k poslušnosti přiveden a za svou opovážlivou žádost ztrestán. — Rostislav se však považoval za panovníka samostatného, a proto neupustil od svého plánu, osamostatniti se i v ohledu církevní správy. Když tedy nepochodil v Římě, obrátil se bez váhání do Cařihradu, s nímž hleděl navázati i politické vztahy. Biskupa si ce nedostal ani z Cařihradu, ale solunští bratři, kteří mu byli poslání, vychovali mu početný dorost kněžský, jenž byl vzdělán pro konání bohoslužby jazykem slovanským. Nyní nastala nezbytnost opatřiti těmto budoucím kněžím *biskupa*. Konstantin toužil, cítě vzrůstající chorobu, po návratu do vlasti, a Metoděj neměl zvlášt-

ního posláním. Byl jen pomocníkem svého bratra. A nebyl ani knězem. Proto bylo rozhodnuto vybrati nejschopnější z vycvičených žáků a se zasaditi, aby byli někteří z nich vysvěceni na *biskupy* pro Moravu. (Leg. římská hl. 8.)

Kdo však je měl vysvětit? Mohl tak učinit jen papež nebo patriarcha cařihradský. Ale solunští bratři brzy po svém příchodu zjistili, že na připojení Moravy k patriarchátu cařihradskému není ani pomyslení. V tom smyslu jistě podali záhy do Cařihradu zprávu. To bylo asi důvodem hlavním, proč Fotius, vypočítávaje ve svém okružním listě roku 866 misijní podniky, vyšlé z Cařihradu, se nezmiňuje o misii moravské. Konstantin si to uvědomil pravděpodobně již před svým odchodem na Moravu. Proto vzal s sebou ostatky sv. papeže Klimenta, věda, že bude se museti domáhati vysvěcení žáků moravských v Římě. Ostatky světcovy, tak počítal, mohly by mu získati přízeň papežovu.

Z Moravy odcházeli s rozhodnutím, že se už nevrátí. Proto nechali na Moravě všechny slovanské knihy k bohoslužbě potřebné, proto jim byly od Rostislava a na další cestě i od Kocela nabízeny dary, jako když skončili svůj úkol v Chazarech. Ale jak tam, tak i zde místo darů vyžádali si jen křesťanské zajatce, jež pak propustili na svobodu.

V životě sv. Bonifáce se dočítáme, že poslal za svého prvního pobytu v Němcích o své misijní činnosti zprávu do Říma. Na základě této zprávy byl pak do Říma povolán a vysvěcen na biskupa. Podobně podal zároveň s doporučujícím listem Rostislavovým i Konstantin zprávu do Říma o své misijní činnosti s podotknutím, že by rád osobně v Římě odevzdal ostatky sv. Klimenta, jež v Chersonu objevil. K tomu připojil, že přivede též několik svých žáků, které má za hodny důstojnosti biskupské. Na konec pak požádal, aby mu byla dodána odpověď do Benátek. Že by měl Konstantin úmysl jíti se svými žáky přímo do Cařihradu a že se dostal tedy do Říma jen náhodou, protože prý někdo papeže uvědomil, že čeká v Benátkách na loď k cestě do Cařihradu, je nápad dosti naivní a nad to nedobře možný.

Ze slov papeže Hadriana: »nic neučinili proti kánonu, ale k nám přišli, ostatky sv. Klimenta přinášejíce,« je zřejmo, že jejich prvním cílem při zamýšleném návratu do vlasti byl Řím. Jednali dle pevného, s Rostislavem a Kocelem domluveného plánu. Je dále samozřejmo, že ani zastávka u Kocela nebyla náhodnou. I ta byla už předem domluvena. Těch padesát žáků, které Kocel Konstantinovi svěril, neshledával až po jeho příchodu. Ti byli už pohromadě, když průvod, beroucí se do Říma, dospěl na Kocelův Blatengrad.

Obě slovanské legendy naznačují shodně s legendou římskou, že pozvání papeže Mikuláše došlo solun. bratrů až po jejich odchodu z Moravy, neboť všechny tři legendy zaznamenávají nejpr-

ve jejich odchod a teprve v následující hlavě se zmiňují o pozvání papežově. Kdežto však obě slovanské legendy jen zcela úsečně praví, že papež, dovědév se o nich, poslal pro ně, legenda římská (hl. 8.) zdůrazňuje, že papež se velmi zaradoval nad tím, co mu bylo o činnosti obou věrozvěstů referováno, a proto je zvláštním apoštolským listem vyzval, aby k němu přišli. Leg. Ž. M. udává i hlavní myšlenku, v onom pozvání obsaženou, když podotýká, že papež Mikuláš poslal pro ně, touže je viděti jako anděly Boží. Poněvadž však leg. Konst. se o pozvání zmiňuje až po zprávě o pobytu sv. bratří u Kocela a po obsáhlém popisu učení-hádky Konstantinovy s odpůrci slovanské liturgie v Benátkách, a poněvadž legenda římská dokládá, že solunští bratři za několik dní po obdržení pozvání došli do Říma, možno s plnou jistotou se přidržeti domněnky, že pozvání do Říma jich došlo v Benátkách. Protože pak papež je pozval k sobě na základě zvláštní relace, jež mu byla o jejich činnosti podána, nemůžeme pochybovati, že sv. bratři doručili už předem papeži podrobnou zprávu o své činnosti po zvláštních poslech. Ke zprávě byla přiložena i žádost o vysvěcení žáků a o schválení slovanských bohoslužebných knih, jakož i doporučující listy tří slovanských knížat: Rostislava, Svatopluka a Kocela. Že pozvání papeže Mikuláše bylo tak srdečné, způsobilo zvláště oznámení, že přináseji ostatky sv. papeže Klimenta. Už tato okolnost, že nesli ostatky sv. Klimenta, dokazuje — po mém soudu — nezvratně, že měli pevný úmysl domáhati se vysvěcení svých žáků v Římě.

Další události v Římě jsou známy. Papež Hadrian vyšel jim vstříc se vším duchovenstvem a lidem, protože přinášeli ostatky sv. Klimenta. Potom nastalo jednání o schválení slovanských bohoslužebných knih a o vysvěcení některých žáků na biskupy. Slovanské bohoslužebné knihy schválil papež způsobem slavnostním, položiv je na oltář v kostele P. Marie »u jesliček« a dav nad nimi konati slavnou bohoslužbu, ovšem když byl napřed se přesvědčil o pravověrnosti obou bratří. Schválení slovanské liturgie, které papež provedl pravděpodobně o své újmě, nelíbilo se všem biskupům a kněžím. Papež jejich odmítavý názor odsoudil jako bludný. (Ž. Met. hl. 6.)

S druhou žádostí, aby papež vysvětil některé z žáků, jež s sebou přivedli, na biskupy. Konstantin nepochodil. Papež se nemohl odhodlati vysvětit na biskupy pro území, které dosud biskupů nemělo, mladé, nezkušené ještě muže, kteří, až snad na Gorazda, nebyli asi znalí latiny.

Legenda Ž. Met. dává nám poněkud nahlédnouti do situace, jak se v Římě vyvíjela. Papež v zásadě schválil z vlastního popudu slovanské bohoslužebné knihy a vysvětil Metoděje, který znal řecky i latinsky, a o jehož vynikajících vědomostech bohosvědných měl dosti příležitosti se přesvědčiti, na kněze. Vysvěcení

žáků, jež Konstantin přivedl, bylo však odloženo. To je nade vší pochybnost zřejmo z legendy Met., která i v tomto případě, jako i vždy jindy, zachovává přesně časový pořad událostí. Legenda Met. vkládá mezi vysvěcení Metodějovo a ostatních žáků zprávu o vyřešení sporu o slovanskou liturgickou řeč. To není náhodné. Papež, odmítnuv žádost o vysvěcení některých žáků na biskupy, nabídl biskupskou hodnost oběma bratřím. Jak se k žádosti té zachoval Konstantin, nevíme. Mám však za to, že činil-li námitky, tož jenom z ohledu na své otřesené zdraví. Metoděj však opravdu se zdráhal, setrvávaje při svém rozhodnutí vrátiti se do vlasti a potom do svého kláštera na Olympu (leg. Ž. M., hl. 7. a leg. bulh. hl. 3.). Ano, zdá se, že ani prosba umírajícího bratra: »pro horu neopouštěj učení svého«, neměla žádoucího účinku. Neboť i potom byl rozhodnut, vrátiti se do vlasti, dovolávaje se přísahy, kterou matka oba bratry zavázala, aby totiž ten z nich, který přežije druhého, mrtvé tělo bratrovo převezl do jeho kláštera. Metoděj měl však ještě jiný důvod k návratu do Cařihradu. Cesta Konstantinova na Moravu byla jen dočasným poselstvím se strany císařovy a byla financována ze státní pokladny. Bylo tedy čestnou povinností obou bratří, aby po skončení uloženého úkolu vydali císaři počet ze své činnosti na Moravě. Konstantin si byl této povinnosti vědom. A byl by ji nějakým způsobem splnil, kdyby mu to nebyla zabránila smrt. Z jeho předsmrtných slov: »od nynějška nejsem služebníkem ani *císařovým* aniž koho jiného«, jde najevo, že se stále považoval za vyslance císařova. Poněvadž však Metoděje prosil, aby neopouštěl svého učení na Moravě, byl už asi rozhodnut, že závazku svého se zhostí písemně. A pro tento způsob se na konec podle všeho rozhodl i Metoděj, když mu bylo znemožněno tělesnou schránku bratrovu dopravit do jeho kláštera, protože římstí biskupové uprosili papeže, aby nedovolil odvéztí tělo Konstantinovo z Říma. (Ž. Konst., hl. 18., Leg. řím., hl. 11.)

Konstantin, o tom nelze pochybovati, se namáhal všemi silami, aby své dílo, slovanskou liturgii, zachránil. Proto nepochybuji, že v zásadě byl hotov nabízenou hodnost biskupskou přijati, a věřím legendě římské, že byl i na biskupa vysvěcen. Důvody jsem uvedl jinde. Ovšem, k vykonávání biskupského úřadu nedospěl pro smrtelnou nemoc. Proto dávám za pravdu legendě moravské, která tvrdí, že Konstantin na biskupskou hodnost resignoval, což ostatně naznačuje i legenda římská, když podotýká, že Konstantin změnil s *povolením* papežovým své jméno na jméno Cyril. (Leg. řím., hl. 10.)

Teprve po pohřbu Cyrilově začalo znova jednání s Metodějem. Rozhodl se konečně, že přijme biskupskou hodnost na Moravě. Mám za to, že teprve v době, kdy bylo aspoň zásadně rozhodnuto o zřízení biskupství na Moravě, byli tři z Konstantinových žáků

vysvěcení na kněze a dva na lektory.¹ Tito kněží nemohli býti nazdařbůh posláni na Moravu, aby tam konali slovanským jazykem bohoslužby. Schválení slovanského bohoslužebného jazyka nezbytně *předpokládá* zřízení samostatného biskupství pro území, kde slovanská bohoslužba se měla konati. Toho si byli vědomi papež i Metoděj, že by bavorští biskupové ve svých diecésích nestrpěli slovanské bohoslužby.

Zatím se kníže Kocel dověděl, že Konstantin zemřel. Ihned požádal papeže, aby mu poslal místo zemřelého Konstantina Metoděje jako učitele. Papež odpovídá, že jej posílá nejen jemu, nýbrž všem těm slovanským krajům. (Leg. M., hl. 8.) Metoděj byl již tedy designován za biskupa pro Panonii i Moravu, neboť je zřejmo, že slovo učitel zde zakrývá pojem: biskup.

Papež Hadrian II. s Metodějem dojednal způsob, jímž by bylo možno vyhověti žádosti tří slovanských knížat o zřízení samostatného biskupství pro jejich území. Bylo rozhodnuto obnoviti zaniklý arcibiskupský stolec v Sirmiu (Srjemu) a někdejšímu panonskému arcibiskupství přidružit i území Rostislavovo a Svato-plukovo. Metoděj měl pro tento způsob vyřešení zjednat souhlas jmenovaných slovanských knížat. Přímo a osobně mohl však jednati jen s Kocelem. Na Moravu nemohl pro zuřící tam válku (roku 869). Není však vyloučeno, že přece jen nějakým tajným poslem uvědomil o papežově rozhodnutí i knížata moravská, jímž zároveň doručil i papežův list »Gloria in excelsis Deo — Sláva na výsostech Bohu«. Kocel s návrhem souhlasil a Metoděj se vrátil do Říma s dvaceti jeho velmoži, kteří přednesli papeži formální prosbu, aby Metoděje vysvětil na biskupa. Papež učinil tak bez dalšího váhání a vysvětil Metoděje na arcibiskupa církve panonské, jmenovav jej zároveň svým zplnomocněným vyslancem (legátem »a latere«) pro slovanské kraje.

Bez průtahů vypravil se nový arcibiskup do své diecése. Svou činnost zahájil ovšem nejprve v nejbližší části své rozsáhlé arcidiecése, v knížectví Kocelově, kde zanechal na 50 žáků. Většinu z těchto žáků arcibiskup Metoděj brzy po svém příchodu vysvětil na kněze. Jde to najevo z nářku bavorských biskupů, že Metoděj uvedl v nevážnost bohoslužbu těch, kteří ji konali latinsky u *všeho* slovanského lidu.² Protože dle znění stížnosti všechen slovanský lid v území Kocelově přestal se zúčastňovati latinských bohoslužeb, je zřejmo, že kněží, kteří konali bohoslužbu slovansky, byl větší počet. Pobyt arcibiskupa Metoděje v území Kocelově

¹ Lector (lat.) čtenář, předčitatel Písma sv. při shromážděních křesťanů; je to jedno z nižších svěcení duchovních.

² Anonymi Salisburgensis historia conversionis Carantanorum: »Methodius... vilescere fecit cuncto populo ex parte (Slavorum) missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt.«

netrval dlouho, pravděpodobně jen několik měsíců. Na jaře roku 870 byl již Metoděj podle všeho na Moravě. Z Panonie byl asi nucen odejít, poněvadž mu hrozilo násilné odvezení se strany arcibiskupa salcurského Adalvina. Obviňuje-li papež Jan VIII. Adalvina, že byl původcem³ svržení Metodějova s úřadu, je to důkazem, že Adalvin Metoděje z Panonie vypudil a pasovskému biskupu poručil, aby jej hleděl odstranit i z Moravy. Poněvadž Karlmann a bavorští biskupové věděli, že Rostislav se nenechá proti Metodějovi popudit, dali se do vyjednávání se Svatoplukem, který »hledě svého prospěchu«,⁴ brzy se s nimi dohodl. Je potřeba mít stále na paměti, že hlavním, ne-li jediným účelem války roku 869 bylo zmařiti a znemožniti za každou cenu zřízení samostatné církevní organizace na Moravě a tím i v Panonii. — K tomu nebylo ničeho jiného potřeba, než porážky Rostislava a podmanění Moravy. Rostislava porazit se nepodařilo, proto byl Svatopluk koupen a najat, aby se zmocnil jak Rostislava, tak Metoděje, a oba nenáviděné a zájmům německé říše nebezpečné muže vydal v moc jejich nepřátel. Je tedy nepochybně, že Svatopluk zradil nejen svého strýce Rostislava, nýbrž i arcibiskupa Metoděje a to nejen nepřímo, nýbrž vědomě a úmyslně. Rostislava předal Karlmannovi a Metoděje pasovskému biskupu Hermanrichovi, který si pro něho přišel s vojskem Karlmannovým někdy v létě roku 870. Papež Jan VIII. výslovně vytýká Hermanrichovi, že Metoděje odvekl od vykonávání úřadu, že jej nějaký čas věznil, a konečně za zimy a sněhu — jej tak trýzně — do shromáždění biskupů přivlekl, kde pak byl proti všemu právu souzen a odsouzen.⁵

Arcibiskup Metoděj obdržel od papeže Hadriana posláni jedinečného významu. Měl pomoci slovanské bohoslužby pracovati o získání všech slovanských národů, jež svou činností zasáhne, křesťanské víře a pravomoci Církve římské. Byl to velkolepý plán, jehož provedení bavorští biskupové se rozhodli znemožniti násilím.

Málem by se jim to bylo hned při prvním pokusu podařilo. Poněvadž legenda Ž. Met. zdůrazňuje, že teprve po návratu arcibiskupa Metoděje z vězení roku 873 počalo přibývati *duchovních* na všech hradech, je oprávněná domněnka, že Metoděj byl jat hned nebo velmi brzy po svém příchodu na Moravu r. 870, ještě dříve, než mohl vysvětliti žáky, kteří pokračovali v přípravě na kněžství po odchodu solunských bratří z Moravy roku 867. — Celkový obraz církevních poměrů na Moravě za Rostisla-

³ »qui fuisti eius auctor deiectionis«. List papeže Jana VIII.

⁴ Annály fuld. Kr. 870.

⁵ »...Methodium... ab ecclesiae sibi commissae regimine subtrahens.« List papeže Jana VIII. biskupu Hermanrichovi z r. 873.

va byl tedy asi takový: Na Moravě působili kněží z Vlach, Řecka a zvláště z Němec, ponejvíce z pasovské diecése. Němečtí kněží byli více než šířiteli křesťanství — politickými agenty, pracujícími pro zájmy německé říše. Pasovští biskupové se snažili svůj vliv v území Rostislavově co nejvíce upevnit. Proto podřídili činnost kněží na Moravě působících arcikněžím, kteří pasovským biskupům jistě aspoň jednou za rok podávali o církevních poměrech zevrubné zprávy.

Když se Rostislav roku 855 osamostatnil, počal usilovati o samostatnou organizaci církevní. Proto žádal o biskupa v Římě. Když tam pro zákrok bavorských biskupů nepořídil, vypravil poselství se stejnou žádostí do Cařihradu. Biskupa nedostal ani odtud. Byl mu však poslán Konstantin filosof s bratrem Metodějem, aby na Moravě vzdělali nejprve dostatečný počet žáků a připravili slovanské bohoslužebné knihy. Když byli solunští bratři s touto prací hotovi, vydali se s některými žáky na cestu do Říma, aby tam vymohli jejich vysvěcení na biskupy. Žádali zároveň o schválení slovanských bohoslužebných knih. Tím měl jejich úkol na Moravě skončiti. Papež Hadrian slavnostně schválil slovanské bohoslužebné knihy a v zásadě dal souhlas zřízení samostatného biskupství, však nejen pro Moravu, nýbrž i pro Panonii. Za prvního biskupa byl nepochybně určen Konstantin. Třebaže v době vyjednávání na smrt onemocněl, je pravděpodobno, že na biskupa vysvěcen byl. Po jeho smrti byl po delším jednání vysvěcen za arcibiskupa obnovené církve panonské Metoděj, poněvadž papež Hadrian se nemohl rozhodnouti svěřiti správu rozsáhlé arcidiecése některému z Konstantinových žáků. Zdáli se mu pro nedostatek zkušeností a snad i pro přílišné mládí k řízení tak obtížného úřadu méně způsobilými.

Arcibiskup Metoděj začal svou biskupskou činnost v knížectví Kocelově. Byl však brzy vypuzen a přišed na Moravu, pasovským biskupem Hermanrichem násilně odvečen, nějaký čas vězněn a na podzim roku 870 do shromáždění bavorských biskupů přiveden, kteří jej jako vetřelce a rušitele svých práv odsoudili a uvěznili. Bavorští biskupové nepodrobili se rozhodnutí papežovu, jak je zřejmo z jejich postupu; obnoveného arcibiskupství srjemského (panonského) vůbec neuznali. Rostislav rovněž draze zaplatil své usilování o zřízení samostatné, na Němcích nezávislé organizace církevní na Moravě. Byl zbaven trůnu, osobní svobody i zraku. Tak nešťastně zdál se končiti první pokus o dosažení církevní nezávislosti na bavorských biskupech.

Vývoj církevního zřízení za Svatopluka.

Svatopluk po spáchané dvojí zradě nedošel od svého nového pána, správce korutanské marky, Karlmannu, očekávané odměny,

ba naopak. Upadl v podezření z nevěrnosti, byl jat a někde v území Karlmannově uvězněn. Moravané, zvěděvše o tom a myslíce, že zahynul, se vzburili a přinutili příbuzného jeho, kněze Slavomíra, aby se postavil v čelo jejich odboje. Jedním z prvních činů odbojných Moravanů bylo, že vyhnali všechny německé kněze, kteří mezi nimi žili, protože pracovali pro zájmy německé říše a pro zotročení Moravy. Je pozoruhodno, že legenda tentokrát nemluví o latinských, nýbrž výslovně o *německých* kněžích. Z toho možno soudit, že vedle kněží německých působili i tehdy ještě na Moravě jiní kněží.⁶

Zatím uvězněný arcibiskup Metoděj mnohými posly a dopisy se domáhal svého práva v Římě. Papež Hadrian volal bavorské biskupy do Říma, aby se zodpovídali ze svého protiprávního jednání, ale marně.⁷ Není tedy pravda, jak se všeobecně tvrdí, že papež Hadrian ničeho nepodnikl na obranu arcibiskupa Metoděje. Spojení Metoděje s Římem obstarávali asi moravští a panonští jeho žáci, kteří pravděpodobně v různém přestrojení se dovedli dostat k místu, kde byl vězněn. Jeden z těchto poslů, mnich Lazar, byl asi při svém pokusu, dostat se k Metodějovi, přistižen a zabit.

Svatopluk mezitím nelenil. Byl mistrem lsti a přetvářky, takže se mu brzy podařilo oklamati i Karlmannu a získati si jeho přízně. Když Karlmann došla zpráva, že Moravané se vzburili a proti německým posádkám, na moravských pohraničních hradech usazeným, úspěšně bojují, byl nucen vypraviti na Moravu nové vojsko. Svatopluk využil situace. Nabídl se Karlmannovi, že odbojné Moravany zkrotí; ten uvěřil a přenechal Svatoplukovi vedení trestné vojenské výpravy proti Moravanům. Svatopluk se však s Moravany dohodl, nic netušící Karlmannovo vojsko přepadl a zničil. Tak se stal rázem pánem celé Moravy. Vítězní Moravané, mezi nimiž nabyla vrchu strana národní, domáhali se nyní v Římě, aby jim byl uvězněný Metoděj poslán jako arcibiskup. Odůvodnění žádosti slovy: »protože naši otcové dříve přijali křest od sv. Petra«,⁸ zdá se na první ráz podivným. Podle mého soudu zřikají se tu Moravané vlivem Svatoplukovým všelikého spojení s církví východní, přiznávajíce, že křesťanství k nim přišlo z římského patriarchátu, a že se proto v ohledu církevní správy staví pod ochranu Říma. Není pochybnosti, že se Svatopluk za tuto žádost postavil celou vahou své nově nabyté moci, neboť hořel ještě stále

⁶ »Moravlene očjutšbše nămbčskyja popy, iže živeachu vъ nichъ neprijajušte imъ, nъ kovъ kujušte na ne, izgъnaša vъse.« Ž. Met. hl. 10.

⁷ »Non estis ad iudicium convenire dignati quod profecto semper subterfugere curastis...« Commonitorium papae Joannis VIII. episcopo Paulo Ancon. a. 783.

⁸ Ž. Met., hl. 10.: »jako i prvěje otcı naši oť svetago Petra křštenija přijali, to dažъ namъ Methodija arciepiskopa i učitele.«

dychtivostí po pomstění křivdy a potupy, jež se mu stala uvězněním.

Papež Jan VIII., zvěděv o vítězných bojích Svatoplukových, neváhal vyhověti jeho žádosti o arcibiskupa Metoděje. Přinutil salcpurského arcibiskupa, aby se postaral o opětné uvedení Metoděje v jeho sídlo a v úřad. A tu je nejen velmi zajímavé, nýbrž i významné, že nepřikazuje Metoděje uvést do Panonie ke Kocelovi, nýbrž přímo ke Svatoplukovi.⁹ Z této okolnosti je zřejmo, že Kocel o Metoděje nežádal. Byl hrozbami bavorských biskupů umlčen. Je dále jasno, že papež byl o situaci, v níž se Kocel ocitl, dobře informován. Proto zakročil u Karlmannu, aby nebránil Metodějovi vykonávati v Panonii povinnosti biskupského úřadu. Zárok neměl žádného výsledku. Naopak. Dovídáme se, že r. 874 nástupce arcibiskupa Adalvina Teotmar vysvětil ve Ptuji, tedy v území Kocelově, kostel.

Svatopluk předal r. 873 dle rozhodnutí papežova Metodějovi všechny kostely a všechno duchovenstvo na všech hradech. Nyní nastalo pro Metoděje krátké období, kde mohl na Moravě svou činnost úspěšně rozvinouti, což legenda Metod. též zdůrazňuje slovy: »a od onoho dne začalo se velmi šířiti učení Boží a duchovních přibývati ve všech hradech.«¹⁰ Arcibiskup Metoděj vysvětil teprve nyní moravské žáky postupně dle způsobilosti na kněze nebo kleriky.

Když papež Jan VIII. vyslal ankonského biskupa Pavla, aby arcibiskupa Metoděje uvedl v jeho úřad v území Svatoplukově, dal mu též zvláštní list, kterým se Metodějovi zakazovalo konati bohoslužby slovanským jazykem. Proti tomuto zákazu se Metoděj ohradil, dovolávaje se slavnostního schválení slovanské liturgie papežem Hadrianem a poukazuje na nemožnost zákazu vyhověti, protože jeho slovanští kněží nebyli — alespoň většinou — znali latiny a protože lid si slovanské bohoslužby oblíbil. Papež Jan vzal ohrazení na vědomí; ale zákazu hned neopětoval, čekaje asi, jak se poměry vyvinou.

Je velmi pravděpodobno, že kněz Jan z Benátek, takto Svatoplukův diplomatický zástupce, při jednání o mír ve Forchheimu r. 874, s Ludvíkem Němcem a s bavorským episkopátem mezi jiným také dojednal, že kněží, r. 871 z Moravy vypuzení, se mohou zase na svá působiště vrátit. Tehdy asi byl poslán ke knížecímu dvoru Svatoplukovu jako ochránce zájmů německé říše pověstný Viching, kterého Svatopluk záhy učinil svým důvěrníkem a pravděpodobně i svým kancléřem. Svatopluk měl své hlavní

⁹ »Nesuscipias occasionem excusationis prohibentem te vel fratrem nostrum Methodium transire ad Suentepulcum...« Commonitorium papae Joannis ep. Paulo a. 873.

¹⁰ Ž. Met., hl. 10.

sídlo v Nitře a tam i Viching soustředil nitky piklů, jichž cílem bylo odstraniti Metoděje a zničiti tak samostatnou církevní organizaci na Moravě a ovšem i slovanskou liturgii.

Neuplynulo ani pět let a ovoce jeho podkopnické práce dozrálo. Svatopluk nechal si od Vichinga a jeho spřeženců namluviti, že Metoděj bludně učí o Duchu sv. Nedchal se i pohnouti, aby po zmíněném knězi Janu z Benátek podal žalobu do Říma. Arcibiskup Metoděj v Římě svou pravověrnost obhájil a od papeže Jana vymohl dokonce i nové schválení a potvrzení slovanské liturgie. Za to však Svatopluk dosáhl, že jeho oblíbenec Viching byl ustanoven biskupem v jeho hlavním knížecím sídle, v Nitře. Za jakých okolností došlo k utvoření tohoto biskupství?

Svatopluk obvinil v Římě svého arcibiskupa, že bludně učí. Obžalobu poslal jistě po bedlivé úvaze se svými důvěrníky. Bylo nepochybně uvažováno též o možných a snad i očekávaných následcích obžaloby. Bude-li Metoděj usvědčen z bludu, bude zbaven svého úřadu a Morava zůstane bez biskupa. Toho použije pasovský biskup k uplatnění svých nároků. Hrozilo by pak nebezpečí, že Morava by v ohledu církevním opět mohla upadnouti v závislost na německé říši. Tomu bude potřeba předejiti. Salcpurský arcibiskup Adalram sice učinil před padesáti lety pokus připojiti Nitransko k své diecési, ale od té doby pokus nebyl obnoven. Proto bude snadno papeže přesvědčiti, že nitranské území nenáleží v oblast zájmů salcpurského arcibiskupa. Bude tedy žádáno, aby v Nitře byl zřízen biskupský stolec. Nevrátí-li se Metoděj anebo po jeho smrti mohlo by se žádati, aby nitranské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. Tak nějak dle mého názoru se uvažovalo o věci na knížecím dvoře.

Že arcibiskup Metoděj je obžalován v Římě, zvěděl i Karlmann. Možná, že byl zpraven i o plánu domáhati se v Římě zřízení biskupství v Nitře. Není vyloučeno, že Viching sám Karlmanna do věci zasvětil a jej o podporu požádal. Karlmann pochopil, že nastal vhodný okamžik, kdy mohla by záležitost panonská býti vyřešena ve prospěch říše a salcpurského arcibiskupa. Proto arcibiskupovi Teotmarovi dopsal o té věci a důrazně jej požádal, aby se vypravil do Říma a si nenechal ujíti tak vzácnou příležitost získati Panonii de jure. Papeži pak oznámil, že salcpurský arcibiskup má přijíti, aby tedy vyčkal s rozhodnutím, až se dostaví. — Celý tento výklad opírám o list, zasláný papežem Janem VIII. salcpurskému arcibiskupu. Z listu toho se dovídáme, že král Karlmann poslal papeži Janu VIII. dopis, v němž mimo jiné oznamoval, že arcibiskup Theotmar v nejbližší době se dostaví do Říma. Papež netrpělivě příchod arcibiskupův očekával. Nemoha se ho dočkat, poslal mu velmi srdečný list, v němž jej ujišťuje svou příchylností a vybízí, aby hleděl s radostí, avšak neprodleně do Říma se dostaviti. Papež naznačuje též důvod svého rozkazu: aby totiž mohl

spolu s ním zařídit věci, jež jsou *svaté církvi Boží prospěšny*.¹¹ Zdá se, že Theotmar na toto vybídnutí papežovo čekal. Neměl asi dobrého svědomí. Neuznal totiž rozhodnutí papežovo o znovudosazení arcibiskupa Metoděje na stolec církve panonské r. 873, neboť již r. 874 světil kostel ve Ptuji, tedy v území, jež náleželo k arcidiecési Metodějově. Obával se proto — a ne bez důvodu — že by papež mu mohl činiti výčitky pro jeho postup. Laskavý a srdečný dopis papežův rozptýlil jeho obavy. I vydal se r. 880 bez váhání na cestu do Říma.¹²

Uvážíme-li všechny okolnosti, za nichž došlo k výzvě papeže Jana VIII., aby arcibiskup Theotmar se dostavil do Říma, nemůžeme pochybovati, že důvodem pozvání byla papežova vůle urovnati smírnou cestou záležitost panonskou. Papež si byl vědom, jak obtížný je to problem, a proto postupoval velmi opatrně. Jednání skončilo částečným kompromisem. Papež se vzdal — o tom nelze naprosto pochybovati — nároků na Panonii. Za to dal Theotmar souhlas k založení biskupství v Nitřě, jež mělo býti na salcpurském arcibiskupství úplně nezávislé. Arcibiskupství Metodějovo bylo omezeno na říši Svatoplukovu, ovšem s ponecháním volných hranic diecésních na východ a sever. Proto papež v listě *Industriae tuae*, zaslaném r. 880 Svatoplukovi, nejmenuje již Metoděje arcibiskupem církve panonské, nýbrž arcibiskupem církve moravské. Tímto rozhodnutím byla Panonie vrácena salcpurskému arcibiskupství.

O nárocích pasovského biskupa na Moravu buď vůbec nebylo jednáno anebo bylo jednání odročeno jako na ten čas nevyřešitelné. Nesmíme zapomenouti, že o této věci byl rozhodujícím poměr Svatoplukův k říši. Svatopluk si počínal jako panovník úplně samostatný. Nemohl proto připustit, aby jeho říše se dostala v ohledu církevním znova v závislost pasovského biskupa a tím i německé říše. Proto se nemohl pasovský biskup pro tu chvíli s nároky na Moravu ani vytasiti, neboť by jich nebyl mohl nijak uplatniti. Morava by byla musela napřed znova se dostat v politickou závislost říše. Theotmar dostal Panonii, která byla té doby už úplně k říši přivtělena. Jejím pánem byl král Karlmann a správcem jeho syn Arnolf. Tento stav musel na konec uznat i papež.

¹¹ Dopis zní takto: »Sicut nobis dilectus ac spiritalis filius noster Carolamannus gloriosus rex suis regiis direxit apicibus, ut vos ad nostram venire debuissetis praesentiam, vestrum quotidie praestolantes adventum miramur, curtantum moreminj: nos enim almitatis et prudentiae vestrae favore repleti fraternitatem vestram pio cupimus contemplari intuitu. Unde his nostris apostolicis litteris vos monemus et exhortamur ut libenti ad nos animo properare omnimodis studeatis, quatenus una vobiscum ea quae sanctae Dei ecclesiae utilia sunt, prout necesse fuerit, pariter ordinare valeamus.« Mansi 17. 174.

¹² »Dietmarus, archiepiscopus Salzburgensis, Romam venit, et s. Vincentium adduxit in patriam.« Auctarium Garst. ad a. 880.

Navrácením Panonie dosáhl bavorský episkopát první etapy svých cílů. Pro okamžik musel se s tím spokojiti. Ale jen pro okamžik. Z říše byly ihned podniknuty kroky k dosažení etapy druhé: získání Moravy pro biskupství pasovské. Svatopluk měl býti opět přiveden v závislost politickou. Nejprve byli proti němu poštváni Bulhaři, kteří vojenským vpádem část Svatoplukova území zpustošili. Pak byl Svatopluk vydrážděn tím, že nástupce Karlmannův, král Annolf, vzal v ochranu syny jeho někdejších hlavních škůdců, markrabat Megingoze a Englsalka. Z toho vznikla t. zv. panonská válka (r. 882—884), která skončila pro Svatopluka vítězně. Následek toho byl, že pasovský biskup nemohl svých nároků na Moravu nijak uplatnit. Stav tento potrvál až do roku 900.

Jak se mezi tím vyvíjel poměr mezi Metodějem a Vichingem? Metoděj se vrátil r. 880 z Říma jako arcibiskup církve moravské. Viching jako biskup sufragán, který měl podle kanonických předpisů svého arcibiskupa ve všem poslušen. Svatoplukovi pak papež poručil, aby mu poslal k vysvěcení ještě jednoho kněze nebo jáhna, jež arcibiskup určí a doporučí za biskupa. Tímto vysvěcením druhého biskupa sufragána mělo býti teprve provedeno úplné osamostatnění církevní provincie moravské. Ale papež Jan se dohodl s arcibiskupem Metodějem i o dalším vývoji církevní organizace na Moravě. Metoděj byl zplnomocněn vysvětit biskupy pro všechna místa, kde podle rozhodnutí Svatoplukova by mohlo biskupství důstojně trvati. Z celého postupu papeže Jana je zřejmo, jak arcibiskup Metoděj se zasazoval, aby Svatoplukovi se dostalo se strany papežovy nejvyšší míry práv. Není pochybnosti, že Metoděj se snažil tímto způsobem Svatopluka sobě nakloniti, aby mohl v součinnosti s ním přivést církev moravskou k největšímu rozkvětu.

Dopadlo však všechno jinak. Nedošlo ani k vysvěcení druhého sufragána. Proč? Papež rozkvětu moravské církve přál. Arcibiskup Metoděj se o její rozkvět všemožně přičiňoval. Nemůže tedy býti nezdarem, ujednaného v Římě plánu, nikdo jiný býti vinen než Viching. List papeže Jana z r. 881 jej též skutečně jako viníka označuje. Viching zfalšoval papežovu listinu z r. 880 ve smyslu Metodějovi nepřiznivém. To jde naprosto nepochybně najevo z vysvětlení, jež papež dává Metodějovi. Ba, ještě více. Listina napovídá, že Viching proti Metodějovi stále a různým způsobem intrikoval, jemu — lidově řečeno — při každé příležitosti klacky pod nohy házel. Nečinil tak z pouhé zlomyslnosti. Měl určitý plán a před očima určitý cíl. Viching byl rozhodnut za každou cenu zmařiti zřízení třetího biskupství na Moravě, aby Metoděj nemohl světit dalších biskupů, neboť mu bylo jasno, že by vysvětil vždy jen některého ze svých žáků. Tím by slovanská liturgie byla zajištěna a on by se stal brzy zbytečným a nemožným. S největší pravděpodobností lze míti za to, že Viching postupoval tak, aby,

když ne dříve, tož po smrti Metodějově, se stal moravským metropolitou v hlavním knížecím hradě Svatoplukově, v Nitře. Svatoplukovi tento plán jistě lichotil a nitranským Slovákům též.

Ke zřízení třetího biskupství nedošlo. Všecky okolnosti nás nutí vinu toho přičísti Vichingovi, který ve věcech církevních Svatopluka úplně ovládl.

Když arcibiskup Metoděj viděl, jak Viching svými pletichami a úskoky ohrožuje jeho a jeho bratra dílo, vyřkl nad ním klatbu. Měl k tomu právo?

V listě *Industriae tuae* papež přikazuje, aby Viching byl svého arcibiskupa ve všem poslušen a rovněž kněží, jáhni a ostatní duchovní jakékoli hodnosti, kteří se zdržují ve Svatoplukově říši, aby byli arcibiskupu Metodějovi poddáni a ho ve všem poslušni. Dále přikazuje papež, aby tvrdošíjní a neposlušní duchovní, kteří by pohoršení anebo roztržky působiti se opovážili, byli po dvojím napomenutí jeho autoritou od kostelů a z území Svatoplukova zapuzeni. Při tom papež dokládá, že se tak má státi podle pravidel nebo předpisů,¹³ jež dal Metodějovi. Nevíme, jaké bylo znění těchto předpisů, nelze však pochybovati, že arcibiskup Metoděj nepřekročil mezi své pravomoci. Jednak toho nepřipouští jeho povaha, jednak dosvědčuje o něm jeho životopisec a žák, že už v mladých letech vynikal jako právník. Je ostatně zajímavé, že skladatel jeho života mu právo dávatí provinilé do klatby přisuzuje slovy papežského listu, jehož se dovolává: »Bratr náš Metoděj je svatý a pravověrný a koná apoštolské dílo, a v rukou jeho jsou od Boha i od apoštolského Stolce všechny slovanské kraje, takže, *koho prokleje, ať je proklet*, a koho posvětit, ať je posvěcen.« (Ž. Met., hl. 12.).

Tato slova nejsou vzata z listu *Industriae tuae*, nýbrž z listiny, na niž odkazuje papež v listě zaslaném r. 880 Svatoplukovi slovy: »naši apoštolské pravomoci příkazem *potvrdili* jsme i jemu privilegium jeho arcibiskupství... tak, jako našich předchůdců pravomocí jsou stanovena a stvrzena práva a privilegia všech církví Božích.«¹⁴

List *Industriae tuae* nedostal se vůbec do veřejnosti, neboť znění jeho neseznal ani Metoděj. Proto byl nucen na svou obhajobu předložit moravskému lidu list, kterým papež přímo jemu dosvědčoval jeho pravověrnost a znovu potvrzoval privilegium jeho arcibiskupství, dané papežem Hadrianem r. 869. Obsahem tohoto privilegia byla důstojnost legáta a *latere ad gentes slavicas*, tedy papežské zplnomocnění rozhodovati v zemích slovanských o církevních záležitostech s *konečnou* platností. Nelze proto pochybo-

¹³ »... secundum auctoritatem capitulorum, quae illi dedimus...« List »*Industriae tuae*« z r. 880.

¹⁴ »nostrae apostolicae auctoritatis praecepto ejus archiepiscopatus ei privilegium confirmavimus...«

vati, že Metoděj obdržel i pravomoc vyřknouti klatbu nad těmi, kdož se budou tvrdošíjně vzpíratí jeho rozkazům.

Proto arcibiskup Metoděj, vyřknuv nad Vichingem a jeho stoupenci klatbu, nepřekročil mezi pravomoci, jež mu byla od papežů Hadriana a Jana VIII. propůjčena.

Privilegium také schvalovalo a stvrzovalo slovanskou bohoslužebnou řeč pro slovanské národy. Kdežto však dle úmyslu a plánu papeže Hadriana slovanská liturgie měla v zemích slovanských všeobecně a bez jakéhokoli omezení býti zavedena, papež Jan, který vůbec hleděl sporné věci vyřizovati kompromisně, tuto bezvýhradní platnost slovanské liturgie — alespoň, pokud se týče území Svatoplukova — omezil. Nařídil totiž, aby tam, kde si toho Svatopluk nebo jeho velmoži budou přát, zůstal v platnosti bohoslužebný jazyk latinský. Není pochyby, že tohoto nařízení Viching a jeho stoupenci využili plnou měrou. Viching podle všeho ve své diecési vůbec nedovolil bohoslužbu konati slovansky.

Papež Jan měl jistě úmysly nejlepší. Chtěl uspokojiti obě strany. Dostavil se však pravý opak. Boj mezi kněžstvem německým a slovanským propukl znova a byl veden ostřeji než kdy před tím. Německé kněžstvo, vedené biskupem Vichingem, konalo bohoslužbu jazykem latinským a zpívalo při mši sv. *symbolum* (apošt. vyznání víry) s dodatkem *Filioque* (i ze Syna Duch sv. vychází). Slovanské kněžstvo propagovalo naproti tomu Římem schválený bohoslužebný jazyk slovanský a vyznání víry zpívalo bez dodatku *Filioque*, jak té doby se dělo i v Římě. Viching se svými stoupenci opíral se o Svatopluka, Metoděj a jeho žáci dovolávali se, pokud se týče slovanské liturgie, rozhodnutí nejvyšší hlavy církve a ve věci dodatku k symbolu praxe římské. Ale Viching zůstal neústupným. Jednal podle dobře promyšleného plánu, jež krok za krokem důsledně prováděl. Arcibiskup Metoděj se na konec rozhodl vysloviti nad ním a jeho stoupenci klatbu. Svatopluk nebyl do této klatby pojat. Jde to najevo z okolnosti, že Metoděj umíraje i knížeti žehnal,¹⁵ a naznačuje to i legenda bulharská¹⁶ tvrdíc, že Svatopluk, dokud Metoděj žil, plodu svého srdce nevyvrhl, ale bazališka ve vejci skrýval a živil, luk drže sice napjatý a meč tasený, ale šípu nevysílaje a ruky k ráně nevztahuje. Jakmile však Metoděj zemřel, odložil prý škrabošku a jal se podněcovati pronásledování jeho žáků. V těchto slovech je obsažena opravdu výstižná charakteristika Svatoplukova postoje k Metodějovi a jeho žákům. Můžeme ji doslova přijati jako odpovídající skutečnosti. Ale z těchto slov je též zřejmo, že Svatopluk jako mistr přetvářky a lsti, dovedl, dokud Metoděj žil, své pravé úmysly a své skutečné smýšlení pokrytecky zastírat, takže arcibiskup neměl dosta-

¹⁵ Ž. M., hl. 16.

¹⁶ Leg. bulh., 5.

tečného důvodu, aby i jej klatbou postihl. Ostatně bulharská legenda, hl. 7., výslovně podotýká, že Metoděj dal do klatby jen Vichinga a jeho zuřící stoupence.

Klatbu vyřkl Metoděj podle všeho teprve krátce před svou smrtí, neboť je velmi pravděpodobno, že Viching hned, jak zvěděl o klatbě, spěchal do Říma, aby proti svému odsouzení protestoval a na Metoděje podal protižalobu. Z listu papeže Štěpána V. (VI.) se dovídáme, co bylo příčinou sporu mezi arcibiskupem Metodějem a jeho sufragánem Vichingem. Šlo o tři věci: o Metodějovo učení o vycházení Ducha sv., o postní řád, jím zavedený, a o slovanskou bohoslužebnou řeč. Ve všech třech sporných bodech bylo rozhodnuto proti Metodějovi a postup Vichingův uznán za správný. Vyřčení klatby byl prohlášen za neoprávněné a na Moravu byla vyslána vyšetřující komise, skládající se z biskupa Dominika a kněží Jana a Štěpána. Mezitím, co se v Římě o těchto věcech jednalo, došla tam zpráva, že Metoděj zemřel a že před smrtí za svého nástupce určil kněze Gorazda, Moravana rodem a dobře znalého latinské řeči. Komise měla slovanskému duchovenstvu oznámiti, že symbolum se má zpívat s dodatkem »i ze Syna« (Filioque), že posty se mají držeti dle postního řádu církve západní, a že Gorazd, od Metoděje za jeho nástupce určený, nesmí vykonávat biskupského úřadu, dokud by se nedostavil do Říma a svou věc osobně nevyložil.¹⁷

Je samozřejmé, že komise přišedši na Moravu, se odebrala k Vichingovi, uznanému zákonitému biskupu a podateli žaloby na slovanské duchovenstvo. Vyšetřování se tedy konalo v Nitře, kam byli Metodíáni svoláni. Mluvčími jejich byli Gorazd a Kliment. Bulharská legenda¹⁸ naznačuje, že členové vyšetřující komise nepřipustili dlouhé debaty. Předložili prostě papežské rozhodnutí, jemuž se měli Metodíáni podrobit, což učinit odepřeli. O této události zpravuje nás pouze legenda bulharská, která ovšem straní Metodějovým žákům, a celý postup jednání nepochybně zkresluje a legendárně přibarvuje. Jisto jest jen tolik, že Metodějovi žáci byli jako tvrdošíjní ve svém odporu z území Svatoplukova vypovězeni a za hranice říše vyvedeni. Tím bylo dílo solunských bratří na Moravě nevždy zničeno.

Je zajímavé, že skladatel legendy Život Metodějův pomlčuje o vyřčení klatby nad Vichingem a jeho stoupenci. Nelze pochybovati, že mlčení to je úmyslné. Zdá se, že Metodějovi žáci tento krok svého učitele nepokládali za šťastný, neboť je jisto, že pronesení klatby vyvolalo mezi stoupenci Vichingovými největší pobouření a roztrpčení. Tehda jistě rozpoutal se mezi stoupenci obou směrů boj na život a na smrt. Není vyloučeno, že nebyti klatby,

¹⁷ *Commonitorium papae Stephani*, a. 885—886.

¹⁸ »Oporteret de his, dicunt, multa facere verba...«

bylo by snad i tentokrát k nějaké dohodě došlo. Klatba učinila Vichinga a jeho stoupence nesmířitelnými. Viching ihned si uvědomil, že udeřila jeho hodina. Byl pánem situace a využil příznivých okolností do krajnosti.

Jedna věc zůstává záhadnou, proč totiž Viching se nestal arcibiskupem, moravským metropolitou, a proč Svatopluk se nepostaral o biskupa pro území tak rozsáhlé, jakým byla arcidiecése Metodějova. Z pramenů se nedovídáme vůbec, jak byly po vyhnání Metodějových žáků upraveny na Moravě církevní poměry. Jsou možny jen více méně pravděpodobné dohady. Viching spravoval pravděpodobně někdejší Metodějovu arcidiecési jako apoštolský administrátor. Proč nepovýšil papež nitranské biskupství na arcibiskupství, jak si toho jistě přáli Svatopluk i Viching? Dle mého názoru došly do Říma o té věci dva protesty. Jistě protestoval proti znovuobsazení biskupství na vlastní Moravě bavorský episkopát aneb alespoň pasovský biskup. A pravděpodobně protestovali i vlastní Moravané, jednak proti vyhnání Metodějových žáků, jednak proti podřízení svého kraje biskupu nitranskému. Rostislavovi Moravané jistě nesli velmi těžce, že Svatopluk Nitru učinil svým hlavním sídlem. Ještě méně byli ochotni vzdáti se svého prvenství ve správě církevní. Trvali nepochybně na tom, že arcibiskup musí míti své sídlo v jejich území. Nechtěl-li Svatopluk vyvolati vzpouru Moravanů, musel vyřešení otázky co nejvíce oddalovati. A v Římě pro protest bavorských biskupů také s vyřešením nespěchali. Zavedeno tedy provisorium toho druhu, že správa celého arcibiskupství Metodějova svěřena byla Vichingovi. To všechno jsou jen dohady, které však jsou zdůvodněny současnými okolnostmi. Svatopluk, vypudiv Metodějovy žáky, těšil se plné důvěře papeže Štěpána, což je zřejmo zvláště z listu (roku 890), kterým jej papež žádá, aby krále Arnolfa pohnul k pomocné výpravě do Říma. Také s Arnolfem žil v míru. V té době Viching nepochybně učinil vše, aby slovanská liturgie byla úplně vymýce- na z území, jehož církevní správu měl v rukou. Na Moravě se mu to podařilo. Zdá se však, že v okrajových oblastech říše se přece jen udrželi jednotliví slovanští kněží, neboť v t. zv. slovanské legendě svatováclavské (tekst Vostokovský) se výslovně praví, že sv. Václava dala »bába jeho Ludmila učiti písmu slovanskému po ná- vodě *knězovu*.«¹⁹

Roku 892 odepřel Svatopluk Arnolfovi holdovat. Z toho vznikla mezi oběma válka, která, jak se zdá, otevřela Svatoplukovi oči. Poznal, že marně obětoval pro zajištění svého státu slovanskou liturgii, že Němci nikdy neuznají jeho samostatnosti. První následek toho byl, že se rozešel s biskupem Vichingem. Nejprav-

¹⁹ Sborník starosl. liter. památek o sv. Václavu a sv. Ludmile. Praha, 1929, str. 14.

děpodobnější je, že Svatopluk Vichinga prostě vypudil. Již roku 893 vidíme Vichinga u císaře Arnolfa jako jeho kancléře. Morava zůstala na řadu let bez biskupa. Nevíme, pokusil-li se Svatopluk o novou úpravu církevních poměrů ve své říši. Je to možné, ano i pravděpodobné. Věc však byla velmi spleťtá. Její vyřešení vyžadovalo delšího času. Není totiž jisto, zda Viching na svůj stolec v Nitře resignoval, a s druhé strany je nepochybně, že pokus zřídit na Moravě nové biskupství musel narazit na odpor bavorského episkopátu a ovšem zvláště biskupa pasovského.

Shrneme-li vše, co bylo pověděno o vývoji církevních poměrů v říši velkomoravské za Svatopluka, neubráníme se dojmu, že jeho církevní politika nebyla šťastná. Je ovšem pravda, že zničením slovanské liturgie na Moravě západní Slované byli trvale přičleněni k latinskému světu a jeho kultuře. S druhé strany však nesmíme zapomenouti, že slovanská liturgie, kdyby se byla na slovanském západě udržela, byla by se stala mocnou hrází proti postupu germanisace západních Slovanů. Byl by se pravděpodobně vytvořil zvláštní středoevropský slovanský kulturní svět, jenž by byl přijímal kulturní prvky jak z východu, tak i ze západu. Je zvláště pravděpodobno, že by se byl vytvořil ve střední Evropě velký slovanský stát, který by byl zajistil existenci Slovanů ve střední Evropě od moře Baltického až po moře Středozemní. Svatopluk na konec sám uznal svůj veliký životní omyl, neboť vypudil Vichinga, jehož radou se v církevních věcech po dlouhá léta řídil, a umíraje doporučoval svým, aby setrvali v boji s (německými) sousedy.²⁰ Došel tedy k poznání, že Němci neusilují o nic jiného než o úplné podmanění svých slovanských sousedů, a že Slované jen ozbrojenou mocí mohou takovému konci uniknouti.

Zřízení samostatné církevní provincie v říši Velkomoravské za Mojmíra II.

Brzy po smrti Svatoplukově ujednali Moravané s Bavory mír. Viching se však na Moravu nevrátil. Setrval při dvoře císaře Arnolfa jako jeho kancléř až do roku 899, kdy jej Arnolf jmenoval biskupem pasovským. Syn a nástupce Svatoplukův Mojmír jistě podnikl záhy potřebné kroky, aby se jeho říši dostalo biskupa. Nelze přece připustit, že by byl tuto tak důležitou záležitost nechal po celých pět let bez povšimnutí. Vyjednávání s Římem, dělo-li se, naráželo na velké překážky. Viching se pravděpodobně nevzdal svého biskupského stolce. V Římě pak jistě bylo známo, že bavorský episkopát nesvolí ke zřízení nového biskupství v území, na něž si činili nároky biskupové pasovští. Mezi tím však

²⁰ Ann. fuld. ad a. 894.

Viching s Arnolfem ukuli jiný plán. Viching se měl stát biskupem pasovským, aby pak obnovil nároky na přičlenění Moravy ke svěmu biskupství. Plán byl velkolepý. Kdyby se byl zdařil, byl by měl dalekosáhlé důsledky. Tentokrát však bavorský episkopát se postavil na stanovisko církevního práva a jmenování Vichinga pasovským biskupem jako přičící se církevním zákonům zrušil. Viching byl s nově nabytého stolce biskupského sesazen. Této okolnosti použil Mojmír k rozhodnému kroku v Římě. Viching, chtěje se stát biskupem pasovským, musel se vzdát biskupského stolce v Nitře. Sotvaže Mojmír o tom zvěděl, vyslal do Říma poselství se žádostí, aby poměry církevní v jeho říši byly konečně řádně upraveny. Poslové jistě poukázali na to, že Morava je od roku 893 bez biskupa, že říše Velkomoravská je státem samostatným a proto že chtějí mít Moravané i samostatnou církevní provincii, že nedají svého území přičlenit k pasovskému biskupství, že Morava byla od roku 869 přičleněna k obnovenému arcibiskupství srjemskému (panonskému), že arcibiskup Metoděj měl od roku 873 své sídlo na Moravě, že papež Jan VIII. roku 880 zásadně schválil zřízení samostatné církevní provincie v říši velkomoravské a že tím jakékoli protesty bavorských biskupů jsou bezdůvodny a bezpředmětny. Papež Jan IX. tyto důvody uznal a rozhodl se v říši Velkomoravské zřídit podle žádosti Mojmírových poslů prozatím jedno arcibiskupství a tři biskupství. Rozhodujícím důvodem bylo, že Morava je stát samostatný. A tím Morava té doby skutečně byla. Bavorští biskupové v protestním listě sami doznávají, že od jisté doby nemají na Moravu přístup, že Moravané přestali platit jejich králům a knížatům povinné poplatky a že dle své libosti činí, co chtějí.

Papež Jan vyslal tedy na Moravu arcibiskupa Jana a biskupy Benedikta a Daniela, kteří pro moravskou církevní provincii vysvětili jednoho arcibiskupa a tři biskupy. Tím konečně dosaženo plně toho, oč před čtyřiceti roky usiloval Rostislav. Moravanům se tentokrát podařilo bavorské biskupy zaskočit. Radost jejich byla ohromná, takže sami podali do Bavor zprávu o svém triumfu, svolávající na Bavor a Franky pomstu Boží.²¹ Také biskupové z Říma, na Moravu vyslaní, pravděpodobně na zpáteční cestě, doznali, jaké dílo na Moravě z rozkazu a jménem papeže vykonali.

Salcpurský arcibiskup ihned svolal svoje sufragány, aby společně s nimi sestavil a do Říma poslal proti rozhodnutí papežovu plamenný a neobyčejně smělý protest. V listě prohlašují, že Moravané od nich, t. j. z Bavor, byli pokřesťaněni, že pasovský biskup, kdykoli chtěl nebo byl nucen, na Moravu docházel a tam, aniž kdo protestoval, povinnosti svého úřadu vykonával, ano i synodální shromáždění kněží pořádal, že Moravané byli jejich králům

²¹ List. bav. biskupů z roku 900.

poplatni a jich poslušni až do té doby, kdy ďábel vstoupil do jejich srdcí a oni začali křesťanstvím pohrdati, válkami je sužovati a jim se protiviti. Dovolávali se usnesení církevního sněmu afrického a dekretů papežských, dle nichž národy, jež neměly dosud vlastních biskupů, je mohou obdržeti jen se svolením biskupa, jemuž do té doby přináležely, a se schválením provinciálního sněmu a primasa dotyčné církevní provincie. Aby nebylo na první pohled jasno, že tyto kánony a dekreta v daném případě nemají platnosti, *zamlčují*, že již papež Hadrian II. tyto kraje od bavorské církevní provincie odloučil a že papež Jan VIII. zřízení samostatné provincie na Moravě roku 880 zásadně schválil.

Jaký byl výsledek protestu, nevíme. Je však pozoruhodno, že hned příštího roku (901) přicházejí z Moravy do Řezna poslové, žádající o mír. Důvodem toho mohlo býti, že rozrušený proti Moravanům císař Arnolf roku 900 zemřel a že Maďaři stejně jako Moravany, ohrožovali i Bavorů. Byla proto jistě ochota k míru na obou stranách. Na Moravu byl vyslán pasovský biskup s hrabětem Oldřichem, aby od moravského vévody Mojmíra a od jeho velmožů přijali přísahu, že ujednaný mír zachovají. Pasovský biskup Richard přišel na Moravu nepochybně též proto, aby moravské biskupy pohnul k resignaci. To se mu sotva podařilo, neboť by se tím byl kronikář, který se o této cestě zmiňuje, jistě pochlubil. Z okolnosti, že salcpurský arcibiskup Theotmar a pasovský biskup Burkhard byli roku 903 »na východě« po práci, dalo by se usoudit, že byli na Moravě, aby urovnali tamější poměry ve svůj prospěch. Sotva však docílili nějakého definitivního výsledku. Biskupové moravští byli ustanoveni rozhodnutím papežovým a proto jich nemohl ani salcpurský arcibiskup sesadit ani k resignaci přinutit. Pasovský biskup Pilgrim (971—991) tvrdí, že na Moravě byli čtyři biskupové až do doby, kdy Maďaři vpadli do Bavor, tedy pravděpodobně až do pádu Velké Moravy.

Církevní poměry na Moravě ve stol. X.

Velkomoravská říše byla zničena od Maďarů nejpozději r. 906. Zdá se však, že Maďaři nepronikli hned za Karpaty na nynější Moravu. Tak alespoň usuzuje L. Niederle z některých archeologických nálezů ve Starém Městě na Valech.²² Mohl tedy při nejmenším jeden ze čtyř moravských biskupů ještě nějaký čas setrvati ve svém působišti. Nemáme však ani jedinké zprávy o tom, jaký byl jejich další osud. Slov. svatovácl. leg. (tekst novljanský) vypravuje, že Vratislav povolal k postřižinám svého syna Václava biskupa, který se jmenoval Notar. V textu minejním se však praví, že chlapce požehnal »dobrý a pravověrný biskup a notar«. Dále se

²² Sborník velehr. nová řada, roč. 1.

tam praví, že Vratislav ke slavnosti postřižin povolal knížete, jenž byl tehda v jeho zemi, a biskupy. V textu vostokovském se praví pouze, že Vratislav ke slavnosti pozval jakéhosi biskupa s duchovenstvem.²³ Maně tu napadá myšlenka, že tím knížetem mohl býti Mojmir a biskupem notářem jeden z moravských biskupů, jenž měl na Moravě své sídlo při dvoře Mojmirově a zastával tam též úřad notáře anebo, že tento z Moravy uprchlý biskup našel útulek u knížete Vratislava, zastávaje při jeho dvoře úřad notáře. Podobnou domněnku pronesl již Tomek. Novotný²⁴ ji nazývá nemyšlitelnou. Důvodu však neudává. Nebyl-li kníže Mojmir od Maďarů zabit, jistě hledal záchranu v sousední některé zemi. A podobně moravští biskupové jistě nečekali, až je Maďaři přepadnou a povraždí. Uchýlili se též do některé sousední země, kde hledali vhodné zaměstnání. Proč by nebyl mohl některý z nich při té příležitosti dostat se též do Čech? Dokázati toho z pramenů nelze. Nevidím však důvodu, proč by to nebylo možné. Když byl Viching nucen opustiti Moravu, také našel útulek na královském dvoře, kde zastával úřad kancléře Arnolfova.

Otázka, co se stalo se čtyřmi biskupy moravskými po zániku říše Velkomoravské, zůstává nezodpověděna. Zdá se však, že Maďaři nynější Moravu celou vůbec neobsadili. Kroniky uherské, ovšem z doby hodně pozdější, naznačují, že se Maďaři nedostali daleko za řeku Moravu. Překážkou jim mohly býti Chřiby. Jak víme, podnikali své zájezdy a vpády jen koňmo. Proto se vyhýbali horám. Je tedy zcela dobře možno, že se mohl alespoň jeden z oněch čtyř biskupů na Moravě udržeti. Nasvědčovalo by tomu, že v listině arcibiskupa mohučského z r. 976 uvádí se mezi přísedícími duchovního soudu, v Mohuči konaného, vedle biskupa špýrského, wormského a pražského i biskup »moravský«. Že by tento moravský biskup byl dán prvnímu biskupovi pražskému r. 973 jako biskup pomocný, pokládám za vyloučeno. Pravděpodobnějším se mi zdá, že toto moravské biskupství se udrželo ještě z dob Mojmira II. Jakýsi důkaz toho vidím v pojmenování »moravský«. Arcibiskup Metoděj je v listině z r. 880 titulován jako arcibiskup církve *moravské*. Podobně je i Viching v annálech fuldských k r. 899 označen jako někdejší biskup *moravský*. Rovněž je i první biskup olomoucký Jan v papežských listinách vícekrát nazýván biskupem *moravským*. Pojmenování to udržuje se ještě i později. Arcibiskup Metoděj, biskup Viching, biskup Jan byli biskupy samostatnými. Zdá se tedy pravděpodobným, že i »moravský« biskup z r. 976 byl biskupem plněprávným. Svědčí pro to i okolnost, že je v listině z r. 976 uváděn jako přísedící duchovního soudu s jinými samostatnými biskupy. I poznámka Kosmova,²⁵ že

²³ Sborník star. pam. o sv. Václavu. Praha. 1929.

²⁴ V. Novotný. České dějiny sv. I., str. 453.

²⁵ Cosmae pragensis chronica Boenorum. Berlin 1923. Str. 113.

byl na Moravě před dobou pražského biskupa Severa (Šebíře) (1031—1067) biskup jménem Vracen, zdá se svědčiti pro doměnkou, že to byl biskup samostatný. Tento moravský biskup měl jistě pro svou výživu na Moravě nějaký statek. Mám za to, že tím statkem byl dvorec, náležející k Sekyřkostelu u Podivína.

Z vypravování Kosmova je zřejmo, že kníže Vratislav chtěl nově zřízenému biskupství moravskému přiděliti dvorec Sekyřkostel, trhovou ves Slivnici a tvrz Podivín, že však pražský biskup Jaromír, bratr Vratislavův, se domáhal, aby tento statek i s příslušenstvím zůstal při biskupství pražském. Kosmas právě k této zprávě připojuje zmínku o moravském někdejším biskupu Vracenovi. Tím naznačuje dle mého názoru dosti určitě, že statek Sekyřkostel náležel před časem biskupu moravskému a že byl po zániku moravského biskupství přidělen biskupství pražskému. Po znovuzřízení moravského biskupství měl mu býti vrácen. Tomu se vzepřel biskup Jaromír. Vratislav však setrval na svém rozhodnutí. Z toho pak vznikl dlouholetý spor, který byl ukončen až za biskupa Zdíka tím, že byl dvůr Sekyřkostel přece přidělen biskupství olomouckému. Dle mého názoru rozhodl důkaz, že dvorec Sekyřkostel byl před časy majetkem biskupa moravského a že teprve po zániku moravského biskupství po r. 976 byl přidělen biskupství pražskému.

Št. Slavotínek:

NAŠI JUBILANTI.

1.

Dne 21. října 1935 dožil se 60 let p. *Karel Hanák*, pošt mistr v. v. v Uher. Hradišti. Rodiče jeho byli: Bartoloměj Hanák a Anna, roz. Zelinkova.

Otec byl odborným učitelem na něm. dívčí škole měšť. v Uh. Hradišti.

Náš jubilant vychodil obecnou školu a 5 tříd čs. gymnasia v Uh. Hradišti; po té věnoval se službě u pošt. úřadů. — Působil v Uh. Hradišti 2, v Přerově, Bojkovicích, Slavičíně a jinde, ke konci v Kunovicích a opět v Uher. Hradišti 2, kde jmenován byl

Karel Hanák, pošt mistr v. v.